

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС

УДК 342.951:351.82

МІСЦЕ ПРАВА ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

Анна БАРИКОВА,

аспірант

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
експерт Центру політико-правових реформ

SUMMARY

The article deals with electronic communications as a tool to ensure formation and development of e-government. Legal nature of the electronic communications law has been highlighted. The author researches into the main features of the electronic communications law, allowing to determine its place in the legal system of Ukraine. Public legal nature of the electronic communications law, pertaining to the Special administrative law, has been shown.

Key words: electronic communications, systematization of law, legal system, administrative law, sub-branch of law.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається сутність електронних комунікацій як нового інструменту забезпечення становлення та розвитку електронної держави. Розкрито юридичну природу права електронних комунікацій. Автор досліджує основні риси права електронних комунікацій, які дозволяють визначити його місце в правовій системі України. Доведено публічно-правову природу та доцільність віднесення права електронних комунікацій до особливого адміністративного права.

Ключові слова: електронні комунікації, систематизація права, правова система, адміністративне право, підгалузь права.

Постановка проблеми. Місце права електронних комунікацій в системі права на сучасному етапі пов'язане з проблематикою публічного управління, правового становища національних регуляторів, адміністративно-правовим забезпеченням прав і законних інтересів користувачів мереж електронних комунікацій та споживачів послуг електронних комунікацій. Водночас цей процес неможливо ефективно здійснити без розуміння сутності фундаментальних правових категорій та їхніх структурно-логічних зв'язків з іншими юридичними поняттями.

Актуальність теми. Без розуміння чіткого й однозначного місця права електронних комунікацій в системі права неможливо належним чином реалізовувати процедури його систематизації на основі законодавства Європейського Союзу. Тому, по-перше, необхідно знайти відповідний термін для системи норм права, які регламентують відносини у сфері електронних комунікацій, по-друге, визначитися з місцем цього правового утворення у системі права, оскільки це важливо для того, щоб якісно провести адаптацію законодавства України про електронні комунікації до європейської правової бази.

Метою статті є розкрити сутність електронних комунікацій як нового інструменту забезпечення становлення та розвитку електронної держави, юридичну природу права електронних комунікацій, визначити його місце в системі права України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі роль електронних комунікацій складно переоцінити. Без застосування інформаційно-комунікаційних технологій неможливо вийти за межі юрисдикції конкретної держави на транскордонні ринки, у тому числі в наднаціональне правове поле Європейського Союзу. При цьому, окрім соціально-економічного фундаменту відносин, що виникають у процесі застосування електронних комунікацій як новітнього інструменту забезпечення становлення та розвитку електронної держави, формується нове правове утворення – право електронних комунікацій.

Сутність електронних комунікацій як нового інструменту забезпечення становлення та розвитку електронної держави. Нинішня епоха постіндустріального суспільства тісно пов'язана з масштабною інформатизацією всіх процесів побудови нової моделі електронної держави. В Україні інформатизація сучасного суспільства виступає як комплекс організаційних, правових, економічних, політичних, виробничих та інших процесів, пов'язаних зі створенням, впровадженням, використанням і розвитком комп'ютерних систем для задоволення інформаційних потреб, інтересів людини, суспільства, держави. Насамперед це повинно стосуватися змін в сфері електронної демократії зі становлення та розвитку електронного парламенту та електронного голосування, електронного суду тощо; електронного урядування в напрямку запровадження оптимальної моделі для України, яка б відповідала європейській практиці. Для ефективного здійснення описаних вище процесів важливо застосовувати актуальні інструменти забезпечення становлення та розвитку електронної держави, якими, безумовно, є електронні комунікації.

Як вказує А.В. Соколов, електронні комунікації є наслідком розвитку інформаційних технологій і насамперед автоматизованих технологій генерування, обробки, зберігання, передачі та поширення інформації [1; 2]. Із зазначеного визначення випливає, що фундаментом поняття електронних комунікацій є інформаційна та технологічна складова. Слід зазначити, що інформаційна складова охоплює обіг інформації в електронному вигляді в мережах електронних комунікацій, оскільки зараз віртуальний простір створює широкий спектр можливостей для її обігу за допомогою застосування інформаційно-комунікаційних технологій. З цього випливає, що ключовою характеристикою електронних комунікацій виступає здатність приймати та передавати потік інформації як форми відображення аналітико-синтетичної евристичної діяльності людини. Ця характеристика дозволяє здійснити глобалізацію процесів взаємодії між інформаторами, трансляторами, ретрансля-

торами та реципієнтами інформації у транскордонному просторі.

При цьому тлумачення поняття «електронні комунікації» на законодавчому рівні в Україні не робить акцент на їхній інформаційно-комунікативній складовій. В історичному контексті ще в ст. 1 Закону України «Про зв'язок» від 16.05.1995 р. містилася дефініція електронних комунікацій (тоді вони називалися «електронним зв'язком»): «передача, випромінювання або прийом знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, провідних, оптичних або інших електромагнітних системах» [3]. Як видно з наведеного визначення, на той час в основі електронних комунікацій лежали системно-структурні зв'язки щодо передачі та прийому різного виду відомостей. Особливо виділялася категорія «випромінювання», хоча складно зрозуміти, чому вона не охоплюється терміном «передача-прийом» (по суті, випромінювання становить технологічну характеристику цього родового терміну). Втім, зважаючи на початковий стан формування інформаційного законодавства в той період, інформаційна складова визначення електронних комунікацій не була достатньо розроблена: безсистемно було наведено перелік окремих форм відображення інформації. Водночас, по-перше, цей перелік є вичерпним, що не виключає неврахування інших, окрім наведених форм, а, по-друге, сутність електронних комунікацій лежить як в об'єктній, так і суб'єктній площині, а про другу з наведених площин у згаданому визначенні взагалі не йдеться.

Надалі після оновлення регуляторних рамок у сфері електронних комунікацій (прийняття профільного Закону України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 р.) відбулася «трансформація» уявлень про електронні комунікації. У ст. 1 цього Закону були ототожені поняття «електрозов'язок» і «телекомунікації», а також у визначенні замінено категорію «прийом» на «приймання» [4]. Відтак було зроблено лише незначне стилістичне редагування сутнісного виміру поняття електронних комунікацій. Водночас у цей же період на загальноєвропейському рівні відбувалося кардинальне переформатування правових рамок у сфері електронних комунікацій шляхом прийняття Директиви нової регуляторної структури. Зокрема, у п. «d» ст. 2 Директиви 2002/58/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12.07.2002 р. про обробку персональних даних та захист таємниці сектора електронних комунікацій (Директиви про секретність та електронні комунікації) було визначено комунікацію як інформацію, якою обмінюються або передають обмеженій кількості сторін шляхом публічно доступних послуг електронних комунікацій. Це не включає інформацію, яка передається як частина послуги телерадіомовлення для аудиторії через мережу електронних комунікацій. Виняток становлять випадки, коли інформація може стосуватися абонента або користувача, що отримують інформацію та яких можна ідентифікувати [5]. Як ми бачимо, у Європі акцент почав робитися на інтерсуб'єктній і комунікативній складовій електронних комунікацій. При цьому розмежовувалася інформація з обмеженим і відкритим доступом, яка стосувалася послуг електронних комунікацій.

В Україні вказана європейська тенденція досі не знайшла свого відображення в нормативно-правових актах, які регламентують сферу електронних комунікацій.

¹ Слід критично оцінити висловлені в науковій літературі думки щодо того, що суб'єктивне матеріальне право особи на судовий захист, яке є предметом позовної давності, має здатність до неодноразової реалізації. Навряд чи можна погодитися з твердженням, що право на захист конкретного порушеного суб'єктивного регулятивного цивільного права може бути реалізоване декілька разів із застосуванням різних способів захисту.

Однак з 2015 р. розпочалося активне реформування права електронних комунікацій в аспекті його узгодження з європейськими стандартами. Так, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, першою опублікувала Проект Закону України «Про електронні комунікації» як додаток до свого рішення від 03.02.2015 р. № 67. У ч. 1 ст. 1 цього проекту надавалося визначення електронних комунікацій. Єдиною його відмінністю від попередніх підходів стало додавання до категорій «передавання, випромінювання та/або приймання» ще й «маршрутизації, комутації та збереження» [6]. Аналогічний підхід було відображено в законопроекті «Про електронні комунікації», зареєстрованому у Верховній Раді України 11.12.2015 р. за № 3549-1 [7]. У цьому ракурсі зауважимо, що знову ж таки викликає сумнів розширення переліку дій з інформацією, яка стосується сфери електронних комунікацій. Родовий термін «передача-прийом» чітко й однозначно показує, що інформація повинна бути створена та надалі передана й отримана реципієнтом. Для цього застосовуються інформаційно-комунікаційні технології, у яких можуть відбуватися як процеси випромінювання, так і маршрутизації, комутації, збереження інформації тощо. Тому до визначення електронних комунікацій недоцільно відносити вказані технологічні характеристики.

Зараз у Верховній Раді України зареєстровано ще два законопроекти «Про електронні комунікації». Зокрема, у проекті закону, зареєстрованому 27.11.2015 р. за № 3549, до категорій «повідомлень, звуків, зображень» додано «іншу інформацію, відображену в електронному вигляді», а також внесено стилістичні правки щодо заміни прийменника «по» на «за допомогою» [8]. Потрібно вказати, що в запропонованому визначенні пропозиції філологічної спрямованості не викликають жодних заперечень. З іншого боку, не є вдалим з позиції законотворчої техніки прийом переформування частини видів інформації, що стосується сфери електронних комунікацій, з подальшим зазначенням, що цей перелік є відкритим. Більш вдалим було б використання родового поняття «інформація» з конкретизацією шляхів і засобів для її приймання та передачі. Також у цьому визначенні не усунуто всі переформування вище зауваження щодо процесів, які супроводжують електронні комунікації.

Натомість проект закону, зареєстрований у Верховній Раді України 11.12.2015 р. за № 3549-2, є найбільш наближеним до європейських стандартів. У ньому використано категорію «інформація незалежно від її типу або виду у вигляді електромагнітних сигналів», передбачено зміну філологічного характеру щодо заміни прийменника «по» на «за допомогою», а також замість широкого переліку «радіо-, провідних, оптичних або інших електромагнітних систем» використано лише термін «мережі електронних комунікацій» [9]. У цілому наведені пропозиції можна підтримати, але потрібно також виходити з того, що передусім не принципово вказувати на електромагнітну природу інформації, яка передається. Це пов'язано з тим, що надалі робиться конкретизація, де саме відбувається її передавання та/або приймання – у мережах електронних комунікацій. З позицій системно-структурного підходу очевидно, що в таких мережах мають місце процеси щодо інформації у вигляді електромагнітних сигналів (до того ж у перспективі не виключена можливість обігу інформації в іншому вигляді). Іншим зауваженням до запропонованого визначення є розуміння формату електронних комунікацій. Ніхто не заперечує проти того, щоб скоротити перелік тих систем (мереж), у яких мають місце електронні комунікації, але потрібно виходити з того, на кого націлений цей процес і що він має насамперед сервісну спрямованість. У цій же дефініції немає згадки ні про сторони відповідних

відносин, ні про послуги електронних комунікацій, які вказують на шляхи обігу такої інформації.

Отже, враховуючи викладене, сутність електронних комунікацій як нового інструменту забезпечення становлення та розвитку електронної держави потрібно розуміти на основі такої дефініції: «відображена в електронному вигляді інформація, що може стосуватися абонента або користувача, яких можна ідентифікувати та які отримують відомості, якими обмінюються або передають та/або приймають обмежена кількість сторін у мережах електронних комунікацій шляхом публічно доступних послуг електронних комунікацій».

Основні риси права електронних комунікацій, які дозволяють визначити його місце в системі права України. Першим шаблоном визначення місця права електронних комунікацій в системі права України є з'ясування його основних рис. Для цього насамперед необхідно встановити його природу. У цілому потрібно виходити з того, що діяльність у сфері електронних комунікацій поділяється на два рівні: відносини, де обов'язковим учасником є суб'єкт публічної адміністрації (насамперед національний регуляторний орган), і взаємодія між суб'єктами приватного права щодо надання та отримання послуг електронних комунікацій. Обидва ці рівні тісно пов'язані з функціонуванням указаних учасників ринку електронних комунікацій в межах мереж електронних комунікацій, але в першому випадку домінує публічно-управлінський та регуляторний аспекти (публічно-правова характеристика), а в другому – здійснюється взаємодія суб'єктів на паритетних засадах щодо задоволення потреб та інтересів у послугах електронних комунікацій (приватно-правова характеристика). Одразу зауважимо, що в чистому вигляді розмежувати ці два рівні неможливо, оскільки для виходу на ринок електронних комунікацій потрібно отримати дозвіл (ліцензію) від національного регуляторного органу.

Спираючись на викладене, необхідно відокремлювати публічне та приватне в праві електронних комунікацій. У цьому ракурсі необхідно розуміти, що система права України належить до романо-германської правової сім'ї, виходячи з територіальних аспектів і специфіки історичного розвитку правового поля в межах земель, які охоплюються чиним державними кордонами України. Відтак, в загальноінституційному плані право електронних комунікацій також стосується романо-германської правової сім'ї. Як вказує С.П. Погребняк, у цій правовій сім'ї починаючи ще з часів Давнього Риму актуальним питанням було розмежування публічного та приватного права, а класичним критерієм для цього був інтерес, що забезпечується нормами права: для публічного права переважне значення має суспільно значущий (публічний) інтерес, тобто визнаний державою та забезпечений правом інтерес соціальної спільності, задоволення якого є умовою та гарантією її існування та розвитку; критерієм визначення приватного права є приватний інтерес, що матеріалізується в інтересах окремих осіб: у їхньому правовому та майновому становищі, а також в їхніх стосунках з іншими суб'єктами [10, с. 6].

З огляду на це можна помітити, що питання публічного та приватного в системі права ще з часів розквіту римського права завжди мало фундаментальне значення для романо-германської правової сім'ї та не втрачає своєї актуальності й сьогодні. Водночас не можна не помітити, що в ситуації з правом електронних комунікацій описаний аксіологічно-телеологічний критерій не може бути використаний повною мірою у зв'язку з потужними процесами дифузії публічно-правових і приватно-правових характеристик у цьому правовому утворенні. Насамперед цей матеріальний критерій проявляється в тому, що публічний інтерес посідає головне

місце в праві електронних комунікацій, а приватні інтереси окремих осіб вже перетікають у площину інших галузей права, що стосуються конкретного виду діяльності, для здійснення якого застосовуються електронні комунікації. До того ж здійснення більшості видів діяльності на ринку електронних комунікацій априорі неможливе в загальному приватно-правовому порядку, оскільки потребує отримання ліцензії (дозволів) від національного регуляторного органу (формальний критерій, що базується на регуляторному аспекті).

По суті, у праві електронних комунікацій є публічно-правовий та приватно-правовий рівні регулювання. Особливістю цього правового утворення є те, що більша частина правових інститутів, об'єднаних спільним публічним інтересом щодо надання населенню послуг електронних комунікацій належного рівня кількості та якості, мають як публічно-правові, так і приватно-правові характеристики.

Враховуючи викладене, ми бачимо, що у сфері регулювання електронних комунікацій є норми різної правової природи, які потрібно чітко розділяти. Норми публічно-правової природи пов'язані з забезпеченням реалізації повноважень публічного характеру (функцій публічного права) національного регуляторного органу на ринку електронних комунікацій (у цьому випадку йдеться про право електронних комунікацій). Ті ж норми, які стосуються приватних аспектів, – це елемент цивільного права, який поглинається інститутом надання послуг (інформаційних чи комунікаційних). Відтак правові норми у сфері електронних комунікацій зумовлені реалізацією публічного інтересу та стосуються використання в якості домінант імперативних та імперативно-диспозитивних методів правового регулювання. Ключовими рисами права електронних комунікацій при цьому є, по-перше, чітко виокремлена різниця в правовому становищі учасників відносин у сфері електронних комунікацій (домінуюче становище національного регуляторного органу), а по-друге, явна різниця в змісті відносин у кожному конкретному випадку.

Звідси слушною виглядає пропозиція О.А. Банчука в частині поєднання в динамічному плані публічно-правових і приватно-правових елементів приватного та публічного, але з їх розподілом на конкретні етапи, які є окремими та відособленими та не передбачають поєднання різнорідних явищ (приватно-правових і публічно-правових) [11, с. 150–151]. Це означає, що в межах «анатомії» відносин у сфері електронних комунікацій публічно-правові норми регламентують доступ на ринок електронних комунікацій, здійснення окремих видів діяльності в цій сфері та припинення вказаної діяльності.

Право електронних комунікацій як галузь права. Право електронних комунікацій є однорідним утворенням публічного характеру, яке відзначається специфічними системно-структурними зв'язками між правовими нормами, сервісно орієнтованими регуляторними засадами. У цьому правовому утворенні важливе місце відведене сутнісним компонентам, а також особливим інституціональним складовим елементам. Загальні положення права електронних комунікацій орієнтовані на визначення його місця в системі права та суб'єктно-об'єктних елементів правовідносин у цій сфері.

Нагомість зміст правовідносин стосується цілої низки інституціональних складових елементів, а саме публічного управління та технічного регулювання; забезпечення доступу на ринок електронних комунікацій; послуг електронних комунікацій, у тому числі універсальних послуг; взаємопоєднання та доступу до спільних ресурсів; номерного та радіочастотного ресурсів; забезпечення конкуренції; контролю діяльності у сфері електронних комунікацій; юридичної відповідальності.

У такому контексті, зважаючи на публічно-правову природу права електронних комунікацій, це правове утворення має власну систему правових інститутів і правових норм, які за своєю правовою природою тяжіють до системи адміністративного права. Повністю підтримуємо Р.С. Мельника в тому плані, що система адміністративного права складається з елементів, під якими пропонується розуміти писані та неписані норми адміністративного права, коли норма адміністративного права, а не інститут чи підгалузь, є базовим елементом системи адміністративного права, оскільки вона становить найбільш стійке правове утворення [12, с. 9]. На підставі запропонованого підходу право електронних комунікацій, виходячи з публічно-правового характеру його норм, можна сприймати як складовий елемент поліструктурної системи особливого адміністративного права. Підтвердженням запропонованого висновку є предметна спрямованість адміністративного права, що стосується питань регулювання відносин між державою, переважно публічною адміністрацією, та приватними особами [12, с. 332]. До речі, Р.С. Мельник філігранно обгрунтовує такий підхід, зазначаючи про умовність поділу системи права на галузі та підгалузі, «головним завданням якого є пізнання сутності права та його структури. Саме з огляду на це немає жодних підстав для того, щоб казати про більшу або меншу роль тієї або іншої галузі права у суспільстві та державі або виділяти головні та другорядні (похідні) галузі права» [12, с. 335]. Тому оптимальним буде розуміння права електронних комунікацій як галузі права, але в межах іншого системно-структурного утворення, яке охоплює різні галузі права.

Водночас потрібно зауважити, що для позначення такого однорідного утворення в теорії права нерідко використовується саме термін «підгалузь права». На доктринальному рівні цю категорію розглядають у кількох вимірах: у системно-структурному аспекті; виходячи з регуляторних характеристик; за проявами інституціоналізації. Так, у системно-структурному аспекті підгалуззю права вважають сукупність (об'єднання) правових інститутів, що об'єктивно складається в межах однієї галузі права [13, с. 259]; об'єднання однорідних інститутів, інтегрованих у межах галузі права, що характеризуються специфікою та родовою відокремленістю, наявністю, як правило, загального інституту, групи інститутів, законодавчо виділених загальних положень для інститутів чи наявністю асоціації загальних норм, однорідністю суспільних відносин з різним видовим складом і високим ступенем спеціалізації та диференціації правових інститутів, що входять до її складу [14, с. 29].

Але такий системно-структурний аспект не може вважатися основою для розуміння підгалузі як юридичної категорії та бути критерієм для ствердження про підгалузеву юридичну природу права електронних комунікацій. Така теза зумовлена тим, що об'єктивно в умовах ринкової економіки формується та об'єднується ціла низка однорідних і диверсифікованих правових інститутів, які забезпечують ефективне функціонування мереж електронних комунікацій та надання послуг електронних комунікацій. Такі правові інститути функціонують в єдиних регуляторних рамках і націлені на спільну мету – модернізацію правового механізму надання послуг електронних комунікацій належного та достатнього асортименту, обсягу та якості, сприяння ефективному функціонуванню відкритого та прозорого ринку в цій сфері, що створить умови для збільшення можливості взаємозв'язку мереж електронних комунікацій, розвитку конкуренції, забезпечення державної безпеки та виконання міжнародних зобов'язань. Викладене наочно підтверджує тезу про те, що право електронних комунікацій є галуззю

права, а також умовність поділу системи права на галузі та підгалузі права.

Водночас у доктрині наводяться також аргументи про доцільність виокремлення підгалузей права за критерієм регуляторних характеристик: їх розглядають як цілісне утворення, що регулює специфічне коло відносин у межах сфери правового регулювання відповідної галузі права, яка характеризується правовою уособленістю [13, с. 259]. Зазвичай цей вимір розуміння підгалузі права характерний для галузевих досліджень. Наприклад, на основі регуляторних характеристик підгалузі права П.П. Богущький визначає її як цілісність правових норм, що регулюють визначену сферу суспільних відносин, зберігаючи характеристики галузі права, і мають визначені властивості, які за наявності відповідних умов можуть привести до утворення нової галузі права [15, с. 235], а Н.М. Крестовська акцентує увагу на виникненні та усвідомленні соціальної потреби, інтересу в урегулюванні знов виниклих суспільних відносин або зміни пріоритетів вже наявних [16, с. 144]. Спеціальні дослідження такого спрямування у сфері електронних комунікацій поки що не проводилися та навряд чи є доцільними. Такий висновок випливає з того, що описані загальнотеоретичні орієнтири регуляторних характеристик не можуть бути прийнятними для права електронних комунікацій. Так, потреби учасників ринку електронних комунікацій обумовлюють необхідність виділення уніфікованого галузевого правового масиву, спрямованого на регламентацію суспільних відносин щодо надання послуг електронних комунікацій. При цьому потрібно зважати на різноджерельність та імперативну спрямованість соціорегуляторного характеру права електронних комунікацій, що зумовлює його розуміння як галузі права.

Квінтесенцією виміру права електронних комунікацій як галузі є прояв його інституціоналізації. За цим критерієм галузь права на загальнотеоретичному рівні розглядають як:

– об'єднання інститутів, для якого характерним є високий ступінь спеціалізації, диференціації та інтеграції правових спільнот, що входять до його складу [17, с. 154–156], «який, утворюючись спочатку на основі одного або кількох правових інститутів <...> за наявності деяких умов (об'єктивні потреби у правовому врегулюванні відповідних нових сфер суспільних відносин, суттєве оновлення основ і принципів самої правової регуляції тощо) поступово розвивається у напрямі виокремлення у самостійну галузь права» [18, с. 432–433];

– відносно автономну ціннісно-нормативну цілісність, що існує в рамках галузі права, об'єднує декілька споріднених правових інститутів і з урахуванням потреб юридичної практики прагне виокремитися в окремий напрям правового регулювання [19, с. 16].

Звідси можна констатувати, що інституціоналізація права електронних комунікацій як самостійного правового масиву, що охоплюється поняттям галузі права в межах особливого адміністративного права, має прагматичний, телеологічний і аксіологічний аспекти.

У прагматичному аспекті право електронних комунікацій зорієнтоване на ефективне та якісне надання послуг електронних комунікацій та забезпечення безперешкодного доступу до ринку електронних комунікацій в межах уніфікованого правового поля.

У телеологічному сенсі потрібно спиратися на публічний інтерес, який пронизує інститути права електронних комунікацій щодо досягнення мети правового регулювання, яка випливає з системно-структурного аспекту визначення юридичної природи права електронних комунікацій.

Аксіологічне забарвлення права електронних комунікацій при цьому характеризує його нелінійний характер, що спирається на європейські сервісно орієнтовані

стандарти наднаціонального регулювання сфери електронних комунікацій.

Таким чином, право електронних комунікацій потрібно розуміти як галузь права, що є складовим утворенням в площині такого системного утворення, як особливе адміністративне право (публічне право, яке складається з галузей права). При цьому в праві електронних комунікацій явно виокремлюється як загальна, так і особлива частини. У ракурсі викладеного, незважаючи на приналежність до публічного права, власне право електронних комунікацій відзначається поєднанням властивих лише йому сутнісних компонентів та особливих інституціональних складових елементів у трьох вимірах: у системно-структурному аспекті; виходячи з регуляторних характеристик; за проявами інституціоналізації. При цьому потрібно зважати ще й на той факт, що характер права електронних комунікацій детермінований його складною та багатогладійною «анатомією», яка проявляється в сутнісних компонентах як загальна детермінанта та визначає зміст особливих інституціональних складових елементів.

Право електронних комунікацій в системі особливого адміністративного права. Право електронних комунікацій як галузь права має специфічну антропологію. Таке системне утворення необхідно сприймати через призму повноважності користувачів мереж електронних комунікацій, споживачів і постачальників послуг електронних комунікацій. В антропологічному вимірі йдеться про персонорентризм у межах концепції макроісторичного правового процесу, що розкриває всі грані права в усі часи [20, с. 13–17, 25–35]. Для України такий часовий проміжок потрібно визначати з часів її незалежності, оскільки, поперше, до цього інформатизація мала лише фрагментарний характер, а по-друге, у системно-структурному вимірі в цей період саме і сформувався персонорентризм у реалізації прав, свобод та інтересів людини. В умовах євроінтеграції слушно видається позиція Р. Сакко, згідно з якою сучасна тенденція макроісторичного правового процесу спрямована в бік розширення правового простору кожної окремої людини за рахунок звуження його внеску в загальносоціальний правовий простір [20, с. 210 Принагідно 223]. У зв'язку з цим при детермінації місця права електронних комунікацій в системі права орієнтуватися потрібно на його суб'єктний вимір та антропоцентричні засади, пов'язані з задоволенням основоположних прав на основі використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Вказаному критерію відповідає антропоцентризм адміністративного права. Це пов'язано з новітньою доктриною про предмет адміністративного права, відповідно до якої потрібно виділяти трансформаційний та перетворювальний (модифікаційний) напрями. Представником трансформаційного напрямку можна вважати Р.С. Мельника. На думку дослідника, публічне управління в предметі адміністративного права є зовнішньо орієнтованою діяльністю уповноважених суб'єктів, пов'язаною з реалізацією політичних рішень, що може здійснюватися як у примусовому, так і позапримусовому (публічно-сервісному) порядку, а її правовою основою є норми адміністративного права [21, с. 13]. Тут представлено трансформацію уявлень про управлінські відносини в предметі адміністративного права (як таких, що мають примусовий та позапримусовий характер, посідають основне місце в предметі регулювання відповідної галузі права), що узгоджується з основними рисами права електронних комунікацій.

Щодо перетворювального (модифікаційного) напрямку, то Є.В. Курінний вважає, що оновлення адміністративного права України потрібно проводити в тривимірній системі соціальних координат («людина», «суспільство», «держава»), що трансформує людиноцентризм у соціоцентризм –

тріумвірат соціальних пріоритетів, які за своєю ієрархічною значимістю повинні відповідати викладеній послідовності (модифікований та адаптований до сучасних українських реалій вітчизняний варіант людиноцентристської ідеології) [22, с. 8–9]. Звідси випливає, що складна дихотомія права електронних комунікацій в тріумвіраті координат «людина», «суспільство», «держава» може бути належним чином упорядкована та регламентована лише в межах адміністративного права, яке за своїм предметом відповідає антропології права електронних комунікацій. При цьому з огляду на зміст інститутів права електронних комунікацій входить воно до особливого адміністративного права.

Висновки. Отже, у якості загального висновку потрібно орієнтуватися на те, що використання електронних комунікацій як нового інструменту забезпечення становлення та розвитку електронної держави призвело до інституціоналізації права електронних комунікацій – галузі права зі складною дихотомією, значною деталізацією її «анатомії» та антропологічним виміром у ракурсі антропо- та соціоцентризму. Основні риси права електронних комунікацій свідчать про доцільність його віднесення до особливого адміністративного права.

Список використаної літератури:

1. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации : [учеб. пособ.] / А.В. Соколов. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 461 с.
2. Соколов А.В. Введение в теорию социальной коммуникации / А.В. Соколов. – СПб. : СПбГУП, 1996. – 319 с.
3. Про зв'язок : Закон України від 16.05.1995 р. № 160/95-ВР : втратив чинність 23.12.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 20. – Ст. 143.
4. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV : зі зм. і доп. станом на 09.12.2015 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
5. Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 Concerning the Processing of Personal Data and the Protection of Privacy in The Electronic Communications Sector (Directive on Privacy and Electronic Communications) // Official Journal of the European Communities. – 2002. – L 201. – Vol. 45. – P. 27–47.
6. Проект Закону України «Про електронні комунікації» : Додаток до рішення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації від 03.02.2015 р. № 67 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=291&language=uk>.
7. Про електронні комунікації : Проект Закону, зареєстрований у Верховній Раді України 11.12.2015 р. за № 3549-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57401.
8. Про електронні комунікації : Проект Закону, зареєстрований у Верховній Раді України 27.11.2015 р. за № 3549 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57252.
9. Про електронні комунікації : Проект Закону, зареєстрований у Верховній Раді України 11.12.2015 р. за № 3549-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57402.
10. Погребняк С.П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти) / С.П. Погребняк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 12. – X. : Право, 2006. – С. 3–17.
11. Банчук О.А. Публічне і приватне право: історія українських вчень та сучасність / О.А. Банчук. – К. : Конус-Ю, 2008. – 184 с.
12. Мельник Р.С. Система адміністративного права України: дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 / Р.С. Мельник. – X., 2010. – 417 с.

13. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права : [підруч.] / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін. ; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Х. : Право, 2002. – 432 с.
14. Минбалеев А.В. Подотрасль права как элемент системы права (на примере права массовых коммуникаций) / А.В. Минбалеев // Вестник ЮУрГУ. Серия: Право. – 2013. – № 4. – С. 28–32.
15. Богуцький П. Військове право як система / П. Богуцький // Право України. – 2010. – № 11. – С. 234–239.
16. Крестовська Н.М. Ювенальне право України: Історико-теоретичне дослідження : [монографія] / Н.М. Крестовська. – О. : Фенікс, 2008. – 328 с.
17. Алексеев С.С. Структура советского права / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1975. – 264 с.
18. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства / В.С. Нерсесянц. – М. : Инфра-М, 1999. – 552 с.
19. Галета О.А. Підгалузь права як категорія сучасної загальнотеоретичної юриспруденції / О.А. Галета // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 14–17.
20. Sacco R. Anthropologie juridique: apport a une macro-histoire du droit / R. Sacco. – Marseil : Dalloz, 2008. – 270 p.
21. Мельник Р.С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації / Р.С. Мельник // Адміністративне право і процес. – 2013. – № 1 (3). – С. 8–14.
22. Курінний Є.В. Реформування українського адміністративного права: декілька тез про сутність процесу / Є.В. Курінний // Адміністративне право і процес. – 2013. – № 2(4). – С. 5–15.

